

Pratarmė

2016-ieji – Gotfrydo Ostermejerio (1716–1800) metai. Mokslo visuomenė ir Mažosios Lietuvos kultūros istorija gyvenantys žmonės jo 300 metų gimimo jubiliejų minėjo rengdami konferencijas, parodas, rašydami periodinėje spaudoje, dalyvaudami radijo laidose. Minėjo ir Vilniuje, ir Kaune, ir Karaliaučiuje, pagerbė kaip asmenybę, viešino kūrybinę veiklą, vertino jo įdėjų recepciją vėlesniais laikais.

Ostermejeris gimė ne Mažojoje Lietuvoje ir ne lietuviškoje šeimoje. Jis buvo kilęs iš Marienburgo, taigi Vakarų Prūsijos, gimtoji kalba – vokiečių. Pagrindiniai mokslo veikalai paskelbti vokiškai, tačiau skirti mokslo sričiai, kuri dabar įvardijama kaip *lituanistika* plačiąja prasme. Dauguma jo veikalų liudija Mažosios Lietuvos kultūros, kalbos ir literatūros istorijai neabejingo žmogaus poziciją – aiškią, argumentuotą, neretai bekompromisę. Ostermejeris buvo aktyvus mokslo tiesos gynėjas. Pirmiausia jis prieštaravo švedų kilmės Halės universiteto profesoriui Johannui Thunmannui dėl Prūsijos lietuvių ir visų baltų etnogenezės, vėliau diskutavo su Pilkalnio kantoriumi Kristijonu Gotlybu Milkumi dėl giesmių vertimo bei giesmynų sudarymo principų.

2016 m. balandžio 20 d. – Gotfrydo Ostermejerio gimimo dieną – Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vyko mokslo konferencija „Mažosios Lietuvos kunigas, filologas, istorikas: Gotfrydui Ostermejeriui – 300 metų“. Ją organizavo trys mokslo institucijos: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvių kalbos institutas ir Klaipėdos universitetas. Pranešimai parodė, kad Ostermejerio kūryba šiuo metu domina kelių sričių specialistus: teologus, istorikus, literatūrologus, kalbininkus. Įvertinus tyrimų naujumą ir aktualumą, kilo idėja skirti jiems visą *Senosios Lietuvos literatūros* knygą. Bet idėjai realizuoti to nepakako – prireikė dviejų. Ostermejerio lituanistinio paveldo tyrimai dabar skelbiami 41-oje ir 42-oje knygoje.

41-ą knygą pradeda Liucija Citavičiūtė straipsniu apie Gotfrydą Ostermejerį ir jo palikuonis. Lietuvybės labai dirbo keturių kartų atstovai – lietuviškų parapijų kunigai ir mokytojai. Daugiausia, žinoma, nusipelnė Rytų Prūsijos šakos pradininkas, Trempų kunigas Gotfrydas Ostermejeris, lietuvių literatūros istoriografas, lietuvių kalbos gramatikos autorius ir giesmynų rengėjas, istorijos ir mitologijos tyrėjas, poetas ir vertėjas. Straipsnyje pateikiama naujų biografinių žinių iš archyvų ir spausdintų šaltinių, bibliografija papildoma rastais kūrniais, fiksuojami neišlikę veikalai, pateikiama naujausių tyrimų bibliografija. Jo sūnus – Plybiškės kunigas Zygfrydas Ostermejeris – išgarsėjo poleminiu traktatu *Ist es anzurathen die litthauische Sprache zu verdrängen und die Litthauer mit den Deutschen zu verschmelzen?* (*Ar patartina išstumti lietuvių kalbą ir sulieti lietuvius su vokiečiais?* 1818), kuriuo atsakė anonimiam straipsnio autoriui, siūliusiam riboti lietuvių kalbos vartojimą mokyklose, išstumti ją kaip neturinčią vertės ir trukdančią lietuvių tautai siekti aukštesnės kultūros. Lietuvybės labai darbavosi ir penki Zygfrydo sūnūs: Natanielis Frydrichas, Gotfrydas Lebrechtas, Bernhardas Vilhelmas, Karlas Heinrichas ir Zygfrydas Gustavas. Vėlesnės kartos nuo lietuvių jau nutolo.

Apie Ostermejerių giminę pasakoja ir čia publikuojama jų giminės genealogijos studija *Die Ostermeyer alias Ostermayr* (1903), parengta Gotfrydo Ostermejerio proprovaikaičio, Karaliaučiaus Sakaimio bažnyčios pamokslininko Pauliaus Rudolfo Ostermejerio. Įdomiausias jos fragmentus į lietuvių kalbą išvertė Liucija Citavičiūtė. Ji pasirinko Mažojoje Lietuvoje gyvenusių ir lituanistinį darbą dirbusių keturių kartų genealogiją. Tai intriguojanti istorija apie kilmingo germanų riterio palikuonių šaką, kuri driekėsi nuo Vakarų Austrijos ir per Bavariją, Sileziją, Vakarų Prūsiją atėjo į Rytų Prūsiją. Ostermejeriai buvo išsilavinę, įvairių konfesijų ir profesijų, bet dvasininko kelią rinkosi tik Gotfrydas Ostermejeris ir jo palikuonys.

Istorikas Darius Barasa analizuoja Ostermejerio istorijos tyrimus mėgindamas įvertinti, kiek jo veikaluose būta diletantizmo ir mokslėškumo. Pats Ostermejeris save laikė istorijos diletantu, tuo jį kaltino ir oponentai. Straipsnyje pagrįstai keliamas klausimas, kada istorija susiformavo kaip mokslas ir atskira disciplina universitetuose. Ar Švietimo epochoje veikusių praeities tyrėjų apskritai galima laikyti profesionaliais istorikais? Ostermejerio darbai vertinami bendrame to laikotarpio Prūsijos praeities tyrimų fone, apžvelgiama, kaip jie buvo traukiami į vėlesnę mokslo apyvartą ir kiek aktualūs šių dienų mokslininkams.

Apie kunigo Ostermejerio indėlį formuojant Prūsijos evangelikų liuteronų bažnyčios apeigas rašo Darius Petkūnas. Būtent Ostermejeris ėmėsi iniciatyvos išleisti naują agendas leidimą. 1775 m. išėjusi agenda laikoma paskutine lietuviškos Prūsijos evangelikų liuteronų bažnyčios agenda. Mat 1817 m. minint Reformacijos 300-ąsias metines, liuteronai ir reformatai buvo sujungti į Prūsijos bažnyčių uniją.

Rolandas Kregždys tiria senųjų baltiškų dievų vardus (teonimus) traktate *Kritischer Beytrag zur Altpreußischen Religionsgeschichte (Kritiškos pastabos apie senųjų prūsų religijos istoriją, 1775)*. Senųjų prūsų mitologija traktate aprašoma remiantis lietuvių ir kitų indoeuropiečių kalbų mitonimų gretinimu bei pamatinių formų įvardijimu. Prūsų kalba tuo metu jau buvo išnykusi. Teonimų kilmė dar neįnagrinėjama detalia tikrinių daiktavardžių lingvistine analize – istorinis lyginamasis metodas tuomet buvo dar tik pradėjęs formotis.

42-oje knygoje bus skelbiami straipsniai, susiję daugiausia su giesmių ir giesmynų istorija.

Vokiškai parašyti Ostermejerio veikalai skleidė informaciją apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę, senąją ikikrikščioniškąją religiją tarp Europos mokslininkų. Jo knygos buvo recenzuojamos užsienio periodiniuose leidiniuose. Nuošaliōs Trempų parapijos (Darkiemio bažnytinė aps.) kunigas tapo Karaliaučiaus karališkosios vokiečių draugijos garbės nariu, periodiniame jos leidinyje *Preussisches Archiv (Prūsijos archyvas)* skelbė straipsnius apie prūsų ir lietuvių religiją, mitologiją, bažnyčių ir mokyklų istoriją. Šitie dalykai svarbūs norint suprasti Ostermejerio asmenybę, jo darbus vertinti XVIII a. Mažosios Lietuvos kontekste, o reikšmę – dar ir dabartiniame, kuriame lituanistika laikoma prioritetine mokslo šaka.

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ,
ONA ALEKNAVIČIENĖ

Vilnius, 2016 m. rugsėjo 20 d.